

16. Эвлия Челеби. Книга путешествия. (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века) / Эвлия Челеби. – Вып. 1. Земли Молдавии и Украины. – М., 1961. – 338 с.

17. Retowski O. Die Münzen der Girei / O. Retowski // ТМНО. – Т. 2. Вып. 3. – М., 1901. – 308 с.

Список скорочень:

МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья

ТМНО – Труды московского нумизматического общества

Р. М. Конта

УДК 930(477):39:061.22”19”

ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ШЕВЧЕНКА НА ПОЧАТКУ ХХ ст. (НА МАТЕРІАЛАХ «ХРОНІКИ НТШ»)

У статті на основі аналізу «Хроніки НТШ» початку ХХ століття розглядається питання збирання етнографічних матеріалів членами Наукового товариства ім. Шевченка.

***Ключові слова:** Наукове товариство ім. Шевченка, етнологія, етнографія, історіографія, Товариство, НТШ, «Хроніка».*

Після заснування окремого друкованого органу Наукового товариство ім. Шевченка (далі – НТШ, Товариство) під назвою «Хроніка НТШ» (далі – «Хроніка») це видання стало важливим джерелом формування знання про розвиток української етнології в Товаристві. Редакторами «Хроніки» велася системна робота по висвітленню основних досягнень українських етнографів-членів НТШ серед яких варто виділити проведення масштабних етнографічних та етнографічно-антропологічних експедицій. На сторінках «Хроніки» можна знайти інформацію не лише про організаційні заходи пов'язані із збиранням етнографічного матеріалу, але й відомості про методологічну складову етнографічної роботи, а також думки вчених Товариства щодо перспектив розвитку даного наукового

напрямку в Україні разом оцінкою фактичних результатів своєї етнологічної діяльності.

Науковці Товариства аналізували попередні досягнення вчених у справі збирання етнографічного матеріалу з наступним виданням етнографічних збірок, що мало на меті налагодження відповідної роботи в межах НТШ. Застосовуючи новітні методологічні розробки у цій галузі, в тому числі власні, етнологи Товариства намагалися створити етнографічні збірки, які б відповідали визнаним європейським аналогам. Методична робота у цьому напрямку давала позитивні результати. Це помітно з протиставлення власних етнографічних досліджень з іншими аналогічними працями, в яких виявлялися певні недоліки, а саме: використовувались недосконалі методики фіксації етнографічного матеріалу; вносились в зібраний матеріал редакційні зміни, що суттєво знижувало їх наукову цінність тощо.

Прикладом тут може бути справа із друком галицьких пісень зібраних О. Роздольським та покладених на ноти О. Людкевичем, що обговорювалась на засіданні Етнографічної комісії. Вчені прийшли до висновку, що «Буде се перше виданє того роду в нас, бо час і давнійше видавано вже мельодії народніх пісень (Ліпінський, Коціпінський, Кольберг і ин.) то вони – з виїмком мельодий Лисенка – не мають великої вартости, головно через те, що автори робили собі в них довільні зміни, відповідно до смаку, наслідком чого затрачували ся звичайно найважнійші характеристичні прикмети народної пісні» [2, с. 10].

Таким чином, характер вміщених в «Хроніці» матеріалів дозволяє крок за кроком простежити як відбувався розвиток української етнології. Крім постійного огляду нових етнографічних збірок та етнологічних праць НТШ, розгляду ухвалених рішень структурних підрозділів Товариства з питань етнографії разом із фінансовою звітністю особливий інтерес представляють звіти про результати та перебіг проведення етнографічних експедицій. Регулярні повідомлення в «Хроніці», що стосуються цієї проблеми доповнюють один одного та дозволяють скласти загальну картину етнографічного дослідження українських земель членами Товариства.

Так, в 10-ій частині «Хронік» за 1902 р. зазначалося, що на той час збиранням етнографічних матеріалів займалися В. Гнатюк, Л. Гарматій,

А. Веретенник та О. Деревянка звітування яких передбачалося в наступних номерах бюлетеня як і вихід відповідних праць у профільних виданнях Етнографічної комісії. Паралельно наводилися відомості щодо результатів етнографічних пошуків В. Шухевича та О. Роздольського, що включали опис досліджених територій із зазначенням праць, які вже видані чи готуються до друку. Останній відповідно до матеріалів «Хронік» «...збирав далі на фонограф мелодії народніх пісень... Разом зібрав доси д. Роздольський, сього і минулого року, коло 1500 мелодий на фонограф» [8]. Отже, в роботі етнографів НТШ можна було помітити системність та послідовність в питанні збирання етнографічних даних.

Така методичність в плануванні та організації етнографічних експедицій членами НТШ відбивалася і на сторінках «Хроніки». Так, вже в 11-ій частині цього друкованого органу продовжувалися друкуватися наукові звіти В. Гнатюка, Л. Гарматія та О. Деревянка. Разом з тим, вказувалися імена інших вчених, які на той час займалися збиранням етнографічного матеріалу та звіти, яких планується опублікувати в майбутньому [9].

Ці матеріали, крім переліку етнографічних експедицій, їх учасників, обстежених територій та зібраних матеріалів, містять низку важливих характеристик, що торкаються оцінки якості етнографічної роботи вчених та основних принципів, які застосовували члени НТШ під час збирання етнографічних відомостей. Так, поряд з високими оцінками етнографічних досліджень В. Гнатюка в «Хроніці» містилися методологічні прийоми роботи вченого, а саме: «При записуванню тримав ся він програми етнографічної комісії і звертав головну увагу на такі материяли, яких доси в нас або зовсім не записувано, або й записувано, але мало. По при те збирав він і матери яли з тих царин, із яких були вже опубліковані в нас окремі збірки, але між тим вибирав зовсім нові річи, яких іще не оголошувано в нас друком» [9, с. 17].

Щодо оцінки етнографічних досліджень Л. Гарматія, то сильною їх стороною, як і у В. Гнатюка було те, що «Опирався він також на вказівках етнографічної комісії», але за недолік було визнано те, що вчений не вклався у визначений графік та не зібрав усіх запланованих до збору

матеріалів до кінця визначеного терміну: «...не міг (авт. – Л. Гарматій) одначе вичерпати всіх рубрик при записуванню до кінця серпня» [9, с. 17].

Таким чином, як помітно із матеріалів «Хроніки», високу оцінку в НТШ отримували етнографічні матеріали, які були зібрані відповідно до попередньо розробленої програми, графіку і рекомендацій членів Етнографічної комісії, а також стосувалися або досі недосліджених питань або окремих аспектів вже розроблених проблем, які залишилися поза увагою вчених.

Паралельно із звітуванням та оцінкою результатів етнографічних досліджень на сторінках «Хроніки» друкувалися заклики до всіх бажаючих збирати етнографічні дані та рекомендувалося використовувати для цього зимовий період, як найбільш придатний до проведення такого роду роботи: «Етнографічна комісія просить усіх тих людей, що хотіли-б збирати які небудь етнографічні матеріали, щоби звертали ся до неї впрост із усякими запитами і інформаціями, які вона дуже радо подає. Зимою дуже добре збирати етнографічні матеріали, бо селяне мають багато вільного часу, особливо вечерами, які можна дуже добре використати» [9, с. 17]. Таким чином, як помітно із процитовано звернення до читачів «Хроніки» члени Товариства заохочували громадськість до активного спілкування з власними фахівцями-етнографами щодо всіх проблем пов'язаних із збиранням етнографічного матеріали. Це стимулювало та давало поштовх до активної збиральницької роботи місцевим ентузіастам-аматорам, які переймалися проблемами етнографічного дослідження українських земель. Саме відповідна практика подібних заохочень в подальшому стала важливим фактором у вихованні молодого покоління українських вчених-етнологів.

Виходячи із матеріалів вміщених в «Хроніці» можна зробити висновки про те, що члени НТШ планували масштабне та системне вивчення всіх українських земель, але реалізації поставленого завдання заважав брак коштів. Про це говорилося так: «Етнографічна Комісія наміряє виробити систематичний плян дальших екскурсій і відповідних на них праць, виконане його буде одначе лиш тоді можливе, коли підмога для комісії буде збільшена, бо кошти екскурсій - особливо в дальші околиці – дуже значні» [10, с. 24].

Важливою як з точки зору отриманих результатів, так і в аспекті висвітлення наукових зв'язків членів НТШ та європейських науковців стала антропологічна експедиція. Дані щодо її організації проливають світло на питання міжнародної наукової співпраці українських та французьких вчених. Відповідно до матеріалів «Хроніки»: «На пропозицію історичної секції Наукового Товариства ім. Шевченка, піддержану Етнографічною Комісією і Виділом Н. Тов. ім. Шевченка у Львові, а також маючи делегацію від Антропологічного Товариства в Парижі д. Вовк приїхав до Львова, де до того часу Виділом Товариства були вже вроблені належні заходи задля організації експедиції» [5, с. 13]. Таким чином, науковий авторитет Ф. Вовка як відомого на той час вченого із світовим ім'ям та співпраця НТШ з французьким Антропологічним товариством відразу надавали такого роду дослідженням наукової легітимності та визнання.

Більше того, на сторінках «Хроніки» зазначалося, що для проведення вказаної експедиції «Спеціально видрукувані були формуляри антропологічних pomірів по програмі уложеній д. Вовком ще в Парижі по пораді з директором парижської антропологічної лабораторії професором Л. Манувріє» [5, с. 13]. Отже, авторитет відомого на той час французького вченого, який долучився до методологічного аспекту проведення антропометричного обстеження українських земель додавав науковій ваги цій експедиції.

Отримані результати експедиції важно переоцінити в аспекті їх значення для всього українського народу, хоча об'єктом дослідження в даному випадку виступало гуцульське населення Карпат, яке як з'ясувалося «...відзначене своїм дуже короткоголовим типом, темним волосем і темними очима а також і високим зростом, не відрізняється нічим окрім хіба більшої чистоти від загального українського типу і у усякому разі абсолютно не має в собі ніяких відзнак східного чи азійського походження, яке надавалось йому деякими авторами на підставі подібності слова Гуцул до назви Узів або Юців» [5, с. 14].

Такі важливі висновки закінчувалися ще більш амбіційними планами: «Задля повної студії народу що був метою експедиції, було-б дуже пожаданим продовжити початі поміри і доповнити їх помірами в окрузі Космача і на західньому боці Карпат в угорській Русі, дійшовши до

трансільванських Румунів, котрі як з антропологічних так і з етнографічних поглядів (окрім мови) здається, мають дуже багато спільного з Гуцулами а через їх з рештою Українців» [5, с. 14].

Саме враховуючи наукову обґрунтованість експедиції як в організаційному так і в методологічному плані її результати стали неспростовними доказами єдності українського народу та мали важливий суспільно-політичний резонанс, оскільки зазначені наукові висновки впливали на бачення українства як окремого етнонаціонального організму. Єдність антропологічного типу українців, наявність власної мови, культури, традицій передбачало необхідність української державності як необхідної складової частини життя нації.

Системність в питанні вивчення субетносів українських горян простежується і в наступних звітах з антропологічних експедицій під керівництвом Ф. Вовка [6]. Незважаючи на те, що за назвою експедиції Ф. Вовка називалися антропологічними за своїм спрямуванням вони були переважно етнографічними в сучасному розумінні цього терміну. Об'єктом дослідження в даному випадку були бойки і гуцули. Крім антропологічних вимірів члени експедиції до якої входили також І. Франко і З. Кузеля, зібрали багатий етнографічний матеріал стосовно господарського життя вказаних субетносів, особливостей архітектури, побуту, ремесел, одягу, торгівлі і т.д.

На сторінках «Хронік» за результатами даної експедиції 1904 р. вказувалося, «...буковинська Гуцульщина не була ще ніким відвідана і антропологічні поміри відбулися там у перший раз. Досить велика серія фотографій разом із результатами pomірів дасть дуже корисний матеріал і для антропології і для етнографії краю, руське населення котрого здається виявляє тіж самі відміни, як і населення галицької Гуцульщини, окрім може де-якого впливу румунського, котрий в усякому разі може ще бути дуже спорним, бодай з погляду антропологічного і етнографічного» [6, с. 12].

Саме в цій експедиції був застосований новий метод етнографічно-антропологічного дослідження, а саме: комплексне дослідження цілих родин, про що у «Хроніці» говориться так: «У подорожі сього року вважалося більше корисним відшукувати антропологічний матеріал на місці, у його етнографічній обстанові, що давало спроможність окрім

чисто етнографічних студій міряти цілі іноді досить великі родини і робити загальні обсервації типу і його відмін» [6, с. 13].

Важливим елементом звітування про результати проведеної експедиції було виокремлення перспективних напрямків для подальших наукових пошуків. Так, відповідно до результатів експедиції Ф. Вовка 1904 р. зазначалося «...окрім невеликої частини Бойків (на південь від Стрия) і Лемків, майже увесь простір руського схилу Карпат був відвіданий і більш; або менш обсліджений. Дуже пожадано було-б, як би ці студії були закінчені ще експедиціями на Лемки і на Угорську Русь, досі ще ні з антропологічного, ні з етнографічного погляду майже цілком не відому» [6, с. 13].

Про перебіг етнографічних досліджень в НТШ можна також дізнатися із звернень членів цієї організації до збирачів етнографічного матеріалу, де надавалися методологічні рекомендації щодо особливостей цієї роботи та визначали пріоритетні та малодосліджені проблеми для того, щоб зорієнтувати етнографів-аматорів та молодих вчених щодо питань, які до останнього часу залишилися поза увагою вчених. Подібного роду інформація дублювалася як в інших виданнях НТШ, зокрема «Літературно-науковому віснику», так і в інших періодичних виданнях.

Особливістю подібного роду звернень на сторінках «Хроніки» було те, що вони подавалися під авторством тих вчених, які їх розробили, а не були безособового характеру як більшість матеріалів цього видання. Так у зверненні під назвою «До збирачів етнографічних матеріалів» під авторством І. Франка та В. Гнатюка [3] був вміщений матеріал про методологічні особливості фіксування етнографічних даних, який паралельно дублювався у іншому виданні НТШ - «Літературно-науковому віснику» [11, с. 214-215]. Варто наголосити на тому, що методологічні рекомендації вміщені в цій статті є достатньо розробленими та відповідають сучасним принципам організації та проведення етнографічних досліджень.

Зокрема, автори наголосили на збереженні особливостей мови під час фіксації етнографічного матеріалу, та дали чіткі вказівки щодо технічного аспекту цієї роботи: «Кожний запис мусить бути виразний, чіткий, написаний лише на одній стороні паперу. Довші оповідання найліпше списувати на чвертках звичайного паперу, менші на вісімках;

приповідки, загадки, вірування, ліки записувати на маленьких карточках, але все окремо; на одній карточці не можна писати дві приповідки або загадки; карточки по записі звязати шнурочками. аби не порозсипали ся. При довгих оповіданнях належить під кожним із окрема подати місце запису (село), імя оповідача і записувача; під такими коротким, як приповідки, вистане податі місце, а лише раз на одній картці написати своє імя і тої особи, що говорила» [3, с. 14]. Ця детальна інструкція технічного аспекту збирання етнографічних даних разом із визначенням кола проблем, що плануються до висвітлення в наступних номерах видань Етнографічної комісії сприяли налагодженню планомірної роботи по збиранню етнографічних даних. Вказана інформація дозволяла читачам зорієнтуватися в проблематиці наукових пошуків та забезпечувала наукову цінність зібраних даних.

Звіт про результати етнографічної експедиції 1905 р. за участю Ф. Вовка та З. Кузелі вміщений на сторінках «Хронік» [1] в черговий раз доводив ґрунтовність запланованих заходів по етнографічному вивченню українських земель. Ця експедиція доповнювала попередні дослідження та була спрямована на завершення розпочатого раніше у 1904 р. вивчення галицьких бойків, з'ясування перехідної зони між бойками та гуцулами у Галичині разом з організацією початкового етапу дослідження цих субетносів в Угорщині. Цікаво, що вказаний звіт значився під авторством Ф. Вовка та проливав світло на важливі проблеми української етнології. На відміну від попередньої експедиції В. Гнатюка, учасникам даної експедиції місцевий уряд сприяв у їх дослідженнях. Про це Ф. Вовк говорив так: «На Угорщині експедиції пришлося працювати при найліпших умовах, дякуючи помочи угорського міністерства осьвіти» [1, с. 23].

Оцінка результатів експедиції з точки зору Ф. Вовка була найвищою, оскільки було зібрано значний етнографічний матеріал, а головне – в результаті аналізу отриманих даних зроблено серйозні наукові висновки, які розв'язували багато спірних питань в тогочасній етнологічній науці, а саме:

- «1) Про етнічну однаковість східно-південних Бойків і західно-північних, розділених між собою опірськими Бойками чи Тухольцями.
- 2) Про етнічні відносини Бойків галицьких і угорських.

3) Про існування середньої перехідної зони між Бойками і Гуцулами у Галичині і на Угорщині.

4) Про етнічну однаковість Гуцулів галицьких, буковинських і угорських» [1, с. 26].

Саме ці висновки були покладені в основу ще більш важливих результатів експедиції, які також зводились до переведення наукових знань в площину тогочасних проблем українства в політичному вимірі. Підсумовуючи результати дослідження вказаних субетносів на території західних територій України Ф. Вовк приходять до висновку, що «У загалі усі Гуцули становлять собою цілком гомогенну етнічну групу, один нарід розділений тільки політичними межами» [1, с. 26]. Ці результати кардинальним чином впливали на розвиток етнологічних знань про український народ та формували фундаментальну основу для продовження етнологічних досліджень на етнічних українських землях.

Іноді результатами етнографічних досліджень були практичні рекомендації щодо вдосконалення окремих систем життєзабезпечення українців на конкретних територіях. Так, в результаті розгляду на сторінках «Хроніки» статті В. Гнатюка «Народня пожива на Бойківщині» автор приходять до наступних висновків, що «Бойки відживляються дуже нужденно, може найгірше між усіма племенами українського народу, тому й висловлює дезідерат, щоб люди, яким се можливо, старалися якось зреформувати сю поживу наліпше, бо дотеперішня не причиняється до піднесення народнього здоровля, навпаки впливає на дегенерацію народу» [4, с. 5-6]. Відповідні зауваженні піднімали важливу проблему якості харчування на окремих українських землях та покликані були привернути уваги до цієї проблеми з подальшим її вирішенням.

Отже, проведення членами НТШ етнографічних та етнографічно-антропологічних експедицій разом з аналізом їх результатів отримали висвітлення на сторінках «Хроніки», де міститься низка важливих даних в яких подається власне бачення вчених Товариства щодо стану та перспектив розвитку етнологічних досліджень в цій організації.

Крім історіографічних оцінок стану розвитку української етнології в НТШ з боку членів цієї інституції, в «Хроніці» друкувалися низка матеріалів статистичного характеру, що торкалися конкретних результатів отриманих внаслідок етнологічних досліджень. Це, зокрема стосується

звіту про результати етнографічної експедиції Ф. Вовка разом із З. Кузелею та І. Раковським на Лемківщину влітку 1906 р. [7]. Крім переліку обстежених територій в звіті зазначалося, що скрізь «...міряно і фотографовано людей, фотографовано убори, знаряди, хати, старі церкви та інші помітні речі і розсліджувано жите, звичаї, ношу і мову Лемків...» [7, с. 14]. Крім цього, подавалася загальна кількість зібраних матеріалів за визначеними напрямками наукових пошуків (народний фольклор, звичаї та ін.), а також визначилися території для подальших етнографічних досліджень. Незважаючи на те, що в зазначеному звіті немає оцінок проведеної роботи етнографами НТШ, але виходячи із переліку виконаних завдань можна зробити висновки про масштабність етнографічного вивчення українських земель членами Товариства та про послідовність реалізації вказаного задуму.

Таким чином, відразу після свого заснування «Хроніки» вміщували багато важливих даних щодо етнографічних досліджень в НТШ. Тут, крім матеріалів про методіку та тематику етнографічних досліджень в Товаристві разом з відповідним аналізом результатів цієї діяльності у вигляді оглядів етнологічних праць членів цієї організації, друкувалися відповідні програми та відозви по збиранню етнографічних відомостей про український народ з детальними інструкціями як це потрібно робити, тематикою досліджуваних проблем та вже виданими етнографічними збірками, що повинні були використовуватися аматорами-етнографами у вигляді зразків для подальшої роботи. «Хроніки», які дублювалися німецькою мовою, були одним із основних джерел поширення інформації про пріоритетний напрям наукових досліджень НТШ – збирання етнографічних даних про життя та побут українського народу, його звичаєве право, фольклор та ін. Особливістю «Хроніки» є те, що вони дають можливість простежити крок за кроком як розвивалася українська етнологія в Товаристві. Разом з тим, важливе значення має також аналіз «Хроніки» під історіографічним кутом зору, що дає можливість з'ясувати погляди на цю проблему з боку членів НТШ, які поряд з оцінкою результатів етнографічних пошуків висловлювали власну точку зору щодо значення етнологічних досліджень для українського народу не лише в науковому, але й у суспільно-політичному вимірі, а також щодо перспектив розвитку даного науково напрямку в Товаристві.

ETHNOGRAPHIC RESEARCH IN SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY (BASED ON "CHRONICLE OF NTSH")

In the article on the basis of analysis of «Chronicle of NTSh» period of beginning of XX century discusses a problem of collecting ethnographic materials by the members of Shevchenko Scientific Society.

Key words: *Shevchenko Scientific Society, ethnology, ethnography, historiography, Society, NTSh, «Chronicle».*

R. M. Konta

**ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В НАУЧНОМ ОБЩЕСТВЕ ИМ. ШЕВЧЕНКО В НАЧАЛЕ XX В.
(НА МАТЕРИАЛАХ «ХРОНИКИ НОШ»)**

В статье на основании анализа «Хроники НТШ» периода начала XX века рассматривается вопрос собирания этнографических материалов членами Научного общества им. Шевченко.

Ключевые слова: *Научное общество им. Шевченко, этнология, этнография, историография, Общество, НТШ, «Хроника».*

Джерела та література

1. Вовк Хв. Справозданє з етнографічної експедиції 1905 р. // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Вип. IV. - Ч. 24. – С. 22-26.
2. Діяльність секцій і наукових комісій в 1901 р. // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Вип. I. – Ч. 9. – С. 8-11.
3. До збирачів етнографічних матеріалів // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Вип. IV. – Ч. 20. – С. 14-17.
4. Засідання історично-філософської секції // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Вип. II. – Ч. 26. – С. 4-13.

5. Справозданє з антропометричних екскурсій д. Федора Вовка // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Вип. IV. – Ч. 16. – С. 13-14.
6. Справозданє з антропометричної експедиції д. Хв. Вовка // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Вип. IV. – Ч. 20. – С. 11-13.
7. Справозданє з етнографічної екскурзії // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Вип. IV. – Ч. 28. – С. 14-15.
8. Справозданє з етнографічної експедиції // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Вип. II. – Ч. 10. – С. 31-32.
9. Справозданє з етнографічної експедиції // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Вип. III. – Ч. 11. – С. 16-17.
10. Справозданє з етнографічної експедиції // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Вип. III. – Ч. 15. – С. 22-24.
11. Франко І., Гнатюк В. До збирачів етнографічних матеріалів // ЛНВ. – 1904.- Т. XXVIII.- Кн. 10-12. – С. 214-217.

Л. І. Лісунець

УДК 930.2:929Браницькі

МАТЕРІАЛИ ПРО РОДИНУ БРАНИЦЬКИХ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISY «РУССКИЙ АРХИВ»

В статті проведена систематизація матеріалів особистого походження про Браницьких, опублікованих на сторінках «Русского архива», одного з провідних журналів Російської імперії. Виділені групи джерел і тематичні блоки про життя та діяльність членів родини, охарактеризована кожна з них. На матеріалах поміщених до журналу коротко висвітлена державна діяльність К. Браницького, господарська – О. Браницької, благодійна – Є. Браницької (Воронцової).

Ключові слова: «Русский архив», мемуари, листи, К. Браницький, О. Браницька, Є. Воронцова (Браницька).

В сучасній історіографії історія родини Браницьких є досить вивченою темою. Окремі роботи про членів сім'ї, їх життя та діяльність написані ще в дореволюційний і радянський періоди розвитку історичної науки. На сучасному етапі провідними фахівцями в даній області є